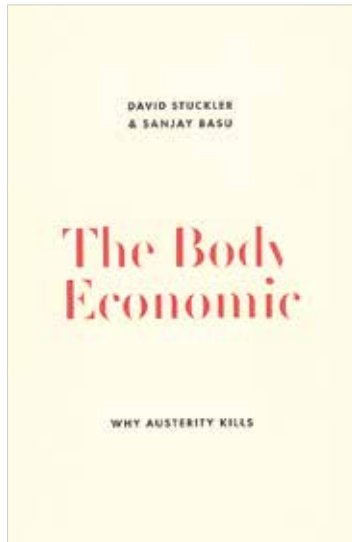

LUKUVIHJE

DAVID STUCKLER & SANJAY BASU
The Body Economic: Why Austerity
Kills. New York: Basic Books, 2013.
216 s.

ILPO SUONIEMI
Tutkimuskoordinaattori
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
ilpo.suoniemi@labour.fi

David Stuckler ja Sanjay Basu ovat tutkijoita, joilla on mittava käytännön ja tutkimustyön kokemus talouskriisien vaikutuksesta kansanterveyteen, sairastavuuteen ja kuolleisuuteen. Talouskehityksen ja kansanterveyden yhteys ei ole välitön. Poliittikkavalinnat luovat edellytyksiä taustalla oleville syy-seuraussuhteille, jolloin ne välillisesti vaikuttavat siihen, kuinka terveydeltään haavoittuvat väestöryhmät altistuvat riskitekijöille. Kirjan teesi on, että talouden taantuma voi olla haitaksi kansanterveydelle, mutta kiristyspolitiikka (talouskuripolitiikka, joka perustuu lähinnä menoleikkauksiin) on sellainen reseptilääke, joka tappaa. Teesin tueksi tekijät esittävät runsaasti yksityiskohtaista todistusaineistoa kiristyspolitiikan ja sille vaihtoehdoisen talouspolitiikan kansanterveydellisistä vaikutuksista. Loppuviitteet vievätkin peräti neljänneksen kirjasta.

Valitun politiikan seurauksia tarkastellaan kirjassa sellaisten historiallisten esimerkkien valossa, joissa kansantuote

supistui voimakkaasti ja äkillisesti. Ensimmäisenä on 1930-luvun Suuri Lama Yhdysvalloissa, toisena sosialismin romahdus Neuvostoliitossa ja Itä-Euroopan maissa, kolmantena Kaakkois-Aasian vuoden 1997 finanssikriisi ja tuoreimpänä Yhdysvalloista liikkeelle lähtenyt rahoitusmarkkinoiden romahdusta seurannut ja myös Eurooppaa koetellut Suuri Taantuma.

Kaikissa näissä tapauksissa löytyi valtioita (tai USA:n osavaltioita 30-luvun laman aikana), joissa kiristyspolitiikan vaihtoehtona turvaututtiin elvyttävään ja hyvinvointipolitiikan rakenteita säilyttävään politiikkaan. Näiden ”luonnollisten koeasetelmien” avulla voidaan kiristyspolitiikkaa arvioida ei vain talouskehityksen vaan myös kansanterveyden näkökulmasta.

Esimerkiksi Neuvostoliiton romahdettua vuonna 1991 Venäjän bkt laski kolmanneksella, köyhyysaste nousi nopeasti 40 prosenttiin ja elinajanodote laski (erityisesti nuorilla) miehillä seitsemällä vuodella. Tärkeänä syynä oli sosiaalisen turvaverkon romahtaminen, koska teollisuuskombinaatit, jotka tuotannon ohella olivat huolehtineet neuvostokansalaisista kehdestä hautaan, ajettiin konkurssiin tai yksityistettiin ulkomaisten asiantuntijoiden suosittelman shokkihoidon seurauksena. Sitä vastoin sellaiset maat kuin Valko-Venäjä, Puola ja Slovenia valitsivat vähittäisen tuotantorakenteen sopeuttamisen tien, jota esimerkiksi talousnobelisti Joseph Stiglitz suositti. Itsemurha- ja sydänkohtausriskillä sekä alkoholiperäisten kuolemantapausten kasvulla mitattuna ero nopean yksityistämisen tien valinneisiin maihin kuten Venäjään, Kazakstaniin ja Baltian maihin oli selvä.

Aasian finanssikriisin seurauksena Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) vaati voimakkaita säästötoimia ja julkisen terveydenhuollon ja sosiaalimenojen leikkauksia. Thaimaa ja Filippiinit taipuivat ja kansanterveysohjelmien leikkausten seurauksen HIV- ja muut infektioartunnat lähtivät rajuun kasvuun. Sitä vastoin Malesia heitti ulkomaiset asiantuntijat ulos, pystyi turvaamaan kansalaistensa terveyden ja nousi omaehtoisella politiikalla kriisistä. Niinpä vuonna 2012 IMF myönsi hoitaneensa kriisiä huonosti ja aliarvioineensa suositustensa haitalliset seuraukset. Useat Aasian maat ovatkin keränneet vahvat puskurit välttymään vastaavassa kriisissä kansainvälisten rahoituslaitosten suositteluilta suoneniskuilta.

ISLANTI ON PÄRJÄNNYT PAREMMIN KUIN KREIKKA

Ajankohtaisinta kirjassa on viimeaikaisen taantumien käsittely ja eri maissa kriisin eri vaiheissa tehtyjen talouspoliittisten valintojen arviointi. Hyvä esimerkki ovat Islannin valinnat, jotka olivat vastakkaisia niille, mitä Etelä-Euroopan velkamaissa tehtiin. Vuonna 2008 Islannissa puhkesi puhdaspiirteinen pankkikriisi, bkt laski 13 prosenttia ja ulkomaisen velan suhde bkt:een nousi 600 prosenttiin. IMF riensi apuun ja vaati julkisen terveydenhuollon leikkauksia 30 prosentilla. Samalla voitaisiin edistää toimintojen yksityistämistä. Islannin terveysministerin pyynnöstä Stuckler ja Basu järjestivät Reykjavíkissa konferenssin, jossa kiristyspolitiikka ajavat kertoivat, miten leikkaukset vireyttävät sijoittajien luottamusta, jota kautta pääomavirrat kääntyisivät ja pelastaisivat Islannin talouden.

Kirjoittajien mielestä tilastoaineisto ei tukenut tätä käsitystä, joka heistä nojasi enemmänkin ideologiaan kuin tutkimusnäyttöön. Pikemminkin oli niin, että leikkaukset lamauttivat taloudellista toimeliaisuutta ja supistivat työllisyyttä. Tekijät oppivat, miten IMF enempiä asiaa tutkimatta oletti, että julkisten menojen kerroinvaikutus on (kaikissa maissa ja kaikina aikoina) noin 0,5 - siis julkisten menojen lisäyksestä noin puolet menee hukkaan. Lisäksi julkisten menolisäysten (tai -leikkausten) kerroinvaikutuksia arvioivat tutkimukset yleensä niputtivat kaikki menot yhteen, ts. ne ollettivat, että terveydenhoito- ja koulutusmenoilla on sama vaikutus kuin esimerkiksi puolustusmenoilla ja pankkituella (ks. **SUONIEMI YM.** 2011). Kirjoittajien mielestä tämä oli järjetöntä, ja käyttäen 25 OECD-maan aineistoa he saivat tulokseksi keskimäärin 1,7:n suuruisen kertoimen. Tämän perusteella menoleikkaukset selvästi jarruttavat talouden toimintaa. Lisäksi terveys- ja koulutusmenojen kerroin oli selvästi tätä suurempi, noin kolmen luokkaa.

Islannin hallitus kääntyi IMF:n puoleen ja suostui sekä menoleikkauksiin että pelastamaan pankkien ulkomaiset velkojat. Mutta Islannin presidentti yllätti kaikki ja alisti pelastuspaketin kohdalon kansanäänestykselle. Talousasian-tuntijoiden demokratiapelot toteutuivat, ”enemmistön tyrannia” näytti voimansa ja menoleikkaukset ja pankkiirien pelastusohjelma hylättiin 93 prosentin ääniosuudella. Ajoivatko populistit Islannin tuhoon? Ylivelkaantuneet saivat velkahuojennuksia, asumistuki ja toimeentulotuki turvattiin ja työllistymis- ja aktiivointiohjelmaa kehitettiin. Köyhyysriski ei noussut, sitä vastoin tuloerot laskivat kriisiä edeltävistä hulluista päivistä muiden Pohjoismaiden tasolle. Julkisten menojen bkt-osuus toki nousi 10 prosenttisyksikköä ja terveysmenojen osuus 21 prosentista 25:en.

Kirjoittajien mukaan Islannin kuoleisuus aleni ajanjaksolla 2007-2010 eivätkä itsemurhat yleistyneet. Aiemmissä pankkikriiseissä havaittua sydänkohtauksen yleistymistä ei nähty. Myöskään mielenterveysongelmat, joista tärkeim-

pänä masennus, eivät yleistyneet. Oli syynä mikä tahansa, niin vuonna 2012 julkaistun YK:n Maailman onnellisuusraportin (**HELLIWELL ET AL.** 2012) mukaan Islanti oli onnellisuusindeksillä mitattuna maailman paras. Elintavat muuttuivat terveellisempään suuntaan. Maassa kohosi uusi yhteisöllisyyden ja solidaarisuuden henki - päinvastoin kuin Neuvostoliitossa, jonka sosiaaliohjelmat olivat pelkäästään järjestelmän myötä kaatuneiden teollisuuskombinaattien varassa.

Selvästikin vaikutuskanavat olivat moninaiset ja niiden väliset vuorovaikutussuhteet mutkikkaita. Joka tapauksessa vuonna 2012 Islannin bkt kasvoi 3 prosenttia ja työttömyysaste painui alle 5 prosentin. Samalla Islanti aloitti julkisen velan takaisinmaksut ennen aikataulua ja luottoluokittajat korjasivat näkemyksiään. Taas IMF jälkiviisaudessaan myönsi, että julkisen talouden tasapainottaminen rikkaiden verotusta kiristämällä ja jättäen keskeiset sosiaali- ja terveysohjelmat säästöjen ulkopuolelle oli onnistunutta talouspolitiikkaa. Islannin demokratia asetti ihmiset pankkien edelle ja säästi samalla ihmishenkiä.

Kreikan tilanne on täysi vastakohta. Euroopan keskuspankin, komission ja IMF:n painostuksen seurauksena hallitus peruutti kansanäänestyksen, jossa kiristyspolitiikan kohtalo olisi ratkaistu. Demokratian kehdoiksi tunnustetussa maassa kansa ei saanut ”päättää väärin”. Terveydenhoitobudjettia leikkattiin 40 prosentilla ja asumistuen leikkaukset ja ahdinko ajoivat ihmisiä kodittomiksi. Tartuntatautiin, mielen-terveysongelmien ja itsemurhien avulla kirjassa raportoidaan seikkaperäisesti murhenäytelmää, joka vetää vertoja antiikin kuuluisille esikuville. Kreikan viranomaiset ovat puolestaan yrittäneet peitellä ja kaunistella jopa omien tilastojensa selvästi paljastamaa kuvaa. Lisäksi he yrittivät vierittää syytä siirtolaisten ja muiden haavoittuvien väestöryhmien kontolle ja leimasivat väärinkäytössyytteillä aiemmin sosiaalitukea saaneita ryhmiä. Myös työllisyyden ja talouskehityksen osalta Kreikan tähänastinen

kehitys on ollut lohduton, ellei jopa toivoton.

Kirjoittajat eivät jää yksin väittäessään, että kiristyspolitiikka epäonnistuu, koska sitä ei tue looginen ajattelu eivätkä tilastotkaan. Tätä politiikkaa on kokeiltu massiivisesti. Jos kokeet olisi järjestetty kuten eettisten lautakuntien valvonnassa suoritettujen lääkekokeiden, ne olisi keskeytetty joko tappavien sivuvaikutusten tai taloushyötyjä lupaavien hoitotulosten epäonnistumisen perusteella.

Kiristyspolitiikka perustuukin ideologiaan ja uskoon, että markkinat toimivat aina paremmin kuin valtion ohjaus ja sääteily. Politiikka sopii heille, jotka saavat omaa etua julkisen talouden supistamisesta ja hyvinvointijärjestelmien yksityistämisestä, mutta se saa aikaan suurta tuhoa rankaisemalla yhteiskunnan haavoittuvimpia jäseniä eikä niitä, jotka talouskriisit aiheuttivat. Kirjoittajat tekevät tärkeän huomion: kiristyspolitiikan suurimmat haitat eivät aiheudu talouskasvun menetyksestä, vaan niistä tarpeettomista kärsimyksistä, mitä politiikasta välillisesti seuraa ja joita ei myöhemmin voida korvata. Kiristyspolitiikka on valinta, jota ei ole pakko tehdä. ■

Kirjallisuus

HELLIWELL, J. & LAYARD, R. & SACHS, J. (Eds.) (2012), World Happiness Report, New York: Earth Institute.

SUONIEMI, I. & TANNINEN, H. & TUOMALA, M. (2011), Julkisen vallan tehtävät ja niiden oikea toteutustaso. Julkisten menojen tyypittelyä ja vaikutusten arviointia. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 9/2011.